

tualidad —la aglomeración del trabajo, lo rutinario y desesperante de la mayoría de las probanzas, la dispersión en este tipo de pruebas, que requería que el juez tuviese en la mente en todo la totalidad de los pleitos—, las soluciones, prácticamente, serían las mismas de ahora: dejar a un lado la norma y encauzar de la mejor forma posible la actividad judicial, en la manera más operativa que se pudiese. Si hoy la intervención judicial se suele limitar a recibir por sí las declaraciones en las causas más graves [...] lo mismo parece haber ocurrido con el juez del Antiguo Régimen».

Acabada la lectura, hom sent com a propi el fragment de la *Carta Setena* de Plató: «Sólo tras haber frotado trabajosamente unos contra otros, nombres, definiciones, percepciones en discusiones benevolentes, en las que la envidia no dicta ni las preguntas ni las respuestas, sólo entonces brota la luz de la sabiduría y de la inteligencia, con toda la intensidad que pueden soportar las fuerzas humanas».⁴¹ Així doncs, els docents no s'improvisen, sinó que es creen a través de les experiències viscudes i de les lectures compartides, i quan es forgen així, ens transmeten un saber que perviu en la memòria, com en la del lector avesat quedaran les pàgines d'aquesta enriquidora obra. Gaudeixin-la.

Juan Alfredo Obarrio Moreno
Universitat de València

*MODUS ALLEGANDI TEXTUS QUI IN PANDECTIS CONTINENTUR.
ELENCHUS OMNIUM CAPITUM ET PARAGRAPHORUM,
DE FERNANDO REINOSO BARBERO*⁴²

Siegfried Unseld, en el seu clàssic llibre sobre l'edició *El autor y su editor*, comença el capítol primer amb la inclusió d'una citació que prové d'una carta de Goethe a Schiller, datada el juny del 1796: «Cuando no se habla de los escritos, como de los actos, con afectuosa simpatía, con un cierto entusiasmo fanático, queda tan poco que no merece la pena hablar de ellos [...]». La cita no és mera retòrica historicista: conté la visió, que comparteixo plenament, d'un editor que va tenir una concepció humanista de la cultura. Visió que el va portar a sostenir que que «quien entiende por cultura un proceso de humanización de la vida cotidiana, ineluctablemente entra en conflicto con su tiempo, y esto es válido especialmente

41. PLATÓ, *Carta setena*, p. 342 i seg., Madrid, Alianza, 1998.

42. Madrid, Dykinson, 2013, 633 p.

para el editor que no participa en la caza del simple *best seller*, sino que publica libros para apoyar lo que puede y debe ser [...]».

El llibre al qual dirigim la nostra atenció és, sens dubte i per raons diverses, un exemple d'aquests textos que val la pena treballar i rellegir; una d'aquestes rares obres que, amb el temps, et fan sentir una sensació a mig camí entre la complicitat i l'admiració. Complicitat perquè es tracta d'un estudi laboriós, realitzat per un autor que no es resigna a pensar des de la inèrcia dels temes heretats. I admiració perquè resulta una aportació suggeridora i, sobretot, enriquidora, en un camp tan complex i difícil com és el de l'estudi de la transmissió dels textos antics. Entenc que l'obra del professor Reinoso s'enquadra en la tradició humanista d'autors com Louis Blaubloom, el qual, després de denunciar la corrupció textual a què havien arribat les edicions de llibres en el segle XVI —*prava lectio*—, proclamava la necessitat de la restauració de l'antiga esplendor que havien gaudit les citacions i les transcripcions dels textos jurídics romans («*veterem nitorem restituere*»). En aquest sentit, Blaubloom no dubtà a afirmar que, com més excel·lent era una obra, més ignominiós resultava maltractar-la («*quanto praestantius opus, tanto in illum vitium foedius*»). I aquest desdeny no era provocat per la sempre fatigosa reedició dels llibres, sinó per les lectures corruptes o per la introducció —o mera invenció— de veus gregues que alteraven la bellesa de textos jurídics com el Digest: «[...] *saepe maior sit collapsa reparandi labor quam nova condendi [...] tot iam graecas voces insertas, tot locos a veteri sed prava lectione dissidentes, tot coniecturas ubi scilicet nihil suppetiarum ferebant exemplaria, margini adiectas*».

L'autor, bon coneixedor que el camp de la crítica textual té com a objectiu determinar i establir la forma originària que pogué tenir l'escrit d'un jurista —la *constitutio textus*—, no ignora que el dret, com que és un component essencial de la cultura dominant en una societat —«*ubi societas ibi ius*»—, implica la presència d'una voluntat legislativa que el crea i que el dota d'un fi dins d'un context social determinat —«*ubi ius ibi societas*»—, per això és sempre una magnitud històrica, necessàriament canviant i en tensió contínua amb l'escriptura del text, amb el seu terme *a quo*, amb el moment de la seva redacció. Finalitzada la redacció, el que hom ha escrit i la forma en què es transmet, se cita o s'interpreta, sempre gaudirà d'una via no exempta de transformacions o d'alteracions. Conèixer la seva transmissió és no només una forma de recuperar l'originalitat del text, sinó una manera d'entendre una època, la de la llarga edat mitjana, i uns juristes que conceberen el dret de l'antiguitat com l'essència de la cultura jurídica —la *ratio scripta*—, cosa que originà el naixement d'un dret homogeni, una ciència jurídica comuna: el *ius commune*.

Tal com assenyala Calasso en la seva obra *Introduzione al diritto comune*, parlar de *ius commune* implica conèixer tot un procés d'elaboració i transformació

d'un dret que va originar un sistema jurídic universal, nascut i arrelat a l'escola i l'ensenyament —*studium civile*—, i la base cultural del qual era constituïda per aquells textos antics que, com el Digest, serviren de motor per a una nova i decisiva etapa en la història del saber. D'aquesta forma, la *lex romana* estava cridada a imposar-se com la *lex* més expandida en tots els regnes, ja que era l'únic ordenament que contenia un sistema capaç de donar resposta a tots els assumptes plantejats en el complex entramat socioeconòmic de l'edat mitjana, tal com queda reflectit en l'aforisme «unum ius, cum unum sit imperium».

La realitat que el *ius commune* va ser un dret de juristes, i de l'estudi que els juristes van fer del *Corpus iuris civilis*, la trobem en el testimoniatge que Odofred fa en el seu comentari a l'*Infortiatum*, on es pregunta la raó de l'estructura del Digest. I hi fa la següent pregunta: «¿Quare ergo divisio ista facta fuit?». A la qual respon: «Maiores nostri ita referunt. Debetis scire, studium fuit primo Romae; postea propter bella quae fuerunt in Marchia destructum est studium, tunc in Italia secundum locum obtinebat Pentapolis quae dicta Ravenna postea [...] postmodum fuit traslatum studium ad civitatem istam [...] Cum libri fuerunt portati [a Bolonya], fuerunt portati hi libri: Codex, Digestum vetus et novum et Institutiones; postea fuit inventum Infortiatum sine Tribus Partibus, postea fuerunt portati Tres libri, ultimo liber Authenticorum inventus est, et ista est ratio quare omnes libri antiqui habent separatum». Les seves paraules són aclaridores. Comencem les següents consideracions a partir de la dada que assenyala aquest testimoni, quan l'Escola de Dret fou traslladada de Roma a Ravenna i d'allí a Bolonya, cridada i destinada a ser la seu de l'ensenyament del dret romà, el punt *a quo* del qual l'hem de situar al final del segle XI. El trasllat dels llibres de dret es verificà de manera progressiva i d'acord amb un ordre segons el qual en primer lloc es traslladaren el *Codex*, el *Digestum vetus*, el *Digestum novum* i les *Instituta*; posteriorment, l'*Infortiatum*, no dividit; a continuació, els tres *libri* (els *libri* 10-12 del *Codex*) i, finalment, l'*Authenticum*.

El procés consistí a anar explicant, paraula per paraula, tots els textos del *Corpus iuris*, de manera molt particular tots els recollits en el Digest de Justinià, que els glossadors dividiren en cinc parts: *Digestum vetus* (D. 1.1-24.2, «De divortiiis»), *Infortiatum* (D., 24, 3[«Solutio matrimonio»]-38, 17) i *e. ius augmentatum*, *Digestum novum* (D., 39, 1[«De operis novi nuntiatione»]-50, 17), *Codex (lib. 1-9)* i *Volumen parvum* o *Volumen*, que conté tres *Libri codicis* (*lib.* 10-12 del *Codex*), *Institutiones* i *Authenticum*, distribuït en nou *collationes*, i *Systema iuris*, que, segons el que llegim en el *proemium* de la *Summa hostiensis*, es tancava amb l'estudi de la Llei lombarda i la col·lecció del dret feudal (*ius feudale*).

L'estudi dels textos per part dels glossadors i dels postglossadors, la seva metodologia, no és una matèria controvertible en la historiografia jurídica. Com

és sabut en el camp doctrinal, el mètode que usà Irneri fou l'exegesi dels textos, tasca imprescindible si es vol arribar a comprendre el que fou escrit en una època precedent. Així, podem dir que cada títol fou posat en relació amb els precedents i que el seu contingut va ser contrastat amb les institucions aparentment afins, fent servir, en el camp de l'exegesi, la *distinctio*, la *partitio* i les *solutiones contrariorum*, procés del qual se serviren els glossadors i els postglossadors per a indagar la *ratio legis*.

Al seu torn, el mètode que els glossadors aplicaren a l'ensenyament estigué caracteritzat per un minuciós rigor en l'exegesi i la interpretació de les fonts, motiu pel qual la forma de procedir pressuposava dues fases: una primera que s'iniciava amb la lectura cuidada del text i després hi havia una breu síntesi del que s'havia llegit i una delimitació o acotació del supòsit plantejat; i una segona fase que s'iniciava amb l'explicació del *casus*, on s'establien tant els punts de vista rellevants (els denominats *notabilia*) com els més controvertits, i finalitzava amb la solució al problema plantejat en el text. Una forma de procedir que Genzmer caracteritzà amb l'afortunada expressió «exegesi de la lletra morta», ja que en cap cas tenia una projecció creadora, ans al contrari, fou repensar allò ja pensat.

El que és més controvertit és determinar com es transmetia aquest saber, com eren citats els diferents textos del Digest per les cinc escoles o generacions dels glossadors i postglossadors. Qüestió que, fins a aquesta obra del professor Reinoso, no havia estat abordada amb total plenitud, ja que, segons la nostra opinió, els estudis precedents, tant els índexs de Nicoli i D'Amico, *Indices corporis iuris civilis iuxta vetustiores editores cum criticis collatas* (Milà, 1964-1967), com els d'Ochoa i Díez, *Indices titolorum et legum corporis iuris civilis* (Roma, 1965), tot i que constitueixen obres d'un indubtable valor, no resolien ni tota la problemàtica ni totes les possibles variants, que sí que estan recollides en aquest treball, ja que, com adverteix l'autor, la transmissió dels fragments del Digest no va circular lliure de problemes, sinó amb una multiplicitat de variants —motivades, en gran manera, per la naturalesa de la glosa: lineal o interlineal— que, amb notòria exemplaritat, són assenyalades en el seu aclaridor estudi preliminar.

A aquesta dificultat, hi podrien haver contribuït nombrosos factors, des de la multiplicitat de juristes fins al fet que la transmissió del Digest depengués d'un sol manuscrit, el *Codex Florentinus* —*Codex Pisanus*—, escrit probablement a Orient al voltant del segle VII. A partir d'aquest es desenvolupà un arquetip textual que s'estengué amb moltes variants i del qual se serví la dogmàtica medieval desplegada en les grans obres interpretatives del període. La *litera vulgata* —el nom amb el qual coneixem aquest arquetip amb tantes variants— s'expandí, al seu torn, mitjançant nombrosos manuscrits, els quals, en major o menor grau, solien divergir entre si. A aquestes possibles lectures alternatives seguí contribuint-hi el

fet que a partir de les primeres impressions fetes a Perusa, al voltant del 1476, i a Venècia, sobre el 1477, es realitzaren innumbrables edicions impreses, els textos de les quals diferien novament els uns dels altres, cosa que pogué motivar, a falta d'altres pautes millors, que s'escollís «el començament del text com a suport angular de la cita», si bé, com adverteix l'autor, aquest no era l'únic model a seguir.

Acabada la lectura de l'obra i un cop comparat tot l'extens llistat de capítols i paràgrafs analitzats, coincideixo plenament amb l'afirmació d'Italo Calvino en el cèlebre assaig *Per què llegir els clàssics*: «L'escola i la universitat haurien de servir per fer-nos entendre que cap llibre que parli d'un llibre diu més que el llibre en qüestió». Segurament aquesta escarida recensió no es deslliurarà d'aquesta màxima, però no tinc el menor dubte que estudis com el que fa el professor Reinoso ens retrotrauen a aquells llibres que deixen, darrere seu, la petjada d'una ciència i d'un saber que pot contribuir a la formació jurídica i intel·lectual de qui tingui la fortuna de consultar-lo i d'apreciar, en tota l'extensió, el valor i la cura dels textos antics.

Per aquest conjunt de raons, hem de congratular-nos que l'autor, en una època de clar retrocés de l'erudició, hagi dirigit la seva aclaridora mirada sobre l'antiguitat d'unes obres i uns juristes que ens renoven i ens enriqueixen en el pla intel·lectual i en el científic.

Juan Alfredo Obarrio Moreno
Universitat de València

L'ADVOCACIA DE BARCELONA. DIÀLEG AMB LA HISTÒRIA,
D'ELENA ROSELLÓ I CHÉRIGNY⁴³

Les corporacions amb llarga trajectòria històrica es mostren sempre interessades a recordar els seus orígens. Obstinades a donar a conèixer les seues gestes i glòries, pretenen publicar obres d'evident caràcter apologetic i divulgatiu, però d'un científicisme que de vegades deixa molt a desitjar. En eixe sentit, les qüestions més tecnicojurídiques es tracten sovint d'una manera excessivament supèrflua i, fins i tot, poc rigorosa. Altres vegades tenen un caràcter més aviat cronístic i són una simple descripció temporal del contingut de les actes de les juntes de govern, a la qual s'adjunta l'adient relació d'autoritats i la descripció de les festes patronals i d'altres celebracions. Açò darrer ha sigut, durant molt de temps, allò

43. Barcelona, Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, 2014, 283 p.